

Ankerbjærgninger fra Hornbæk

Af

KARL RØNNE

Pens. overlærer Karl Rønne, der som få har indsigt i Hornbækegnens historie, skriver her om ankerbjærgning som et af de bierhverv, der betød en ekstraskilling til fiskerne. Ikke mindst i vore dage er der stor interesse omkring de gamle ankre, der jævnlig bringes på land af fartøjer forsynet med moderne maskinkraft. Traditionen er bevaret omkring ankerbjærgninger i Hornbæk, men det er stadig lidt af en gåde, hvordan man egentlig bar sig ad dengang.

Bag et af skurene på Hornbæk havneplads kunne man i 1920'erne se en hel samling af gamle skibsankre ligge henslængt. Det mest anselige af dem indgik i det mindesmærke, som billedhuggeren Axel Locher (1879-1941) i 1931 udformede for Hornbækfiskernes redningsdåd den 19. november 1774. Denne begivenhed var også motivet i Johannes Ewalds syngespil »Fiskerne«, hvori kongesangen udgør et højdepunkt. På mindesmærket er da også sangens sidste vers: De danskes vej til ros og magt, anført sammen med redningsmændenes navne¹.

Mindeankeret er lykkeligt fri for den fjernhed og ophøjethed, som ellers præger mange mindesmærker, og man ser ofte børn kravle rundt på stenene og det store anker, hvis flere meter lange, svære kætting ligger løs, så det lader sig gøre at bevæge den rundt mellem stenene, et træk, der peger frem mod de senere mobiler inden for billedkunsten.

Ser man nærmere på de store jerndeale, som ankeret består af, opdager man, at de ligesom er lagdelte. Det skyldes, at ankeret er smedet sammen af flere lag jernstænger, hvis kemiske sammensætning kunne variere noget, så de enkelte lag ikke er lige modstandsdygtige. Det store mindeanker, som i lang tid har ligget på havbunden og siden på land udsat for alskens påvirkning, er nu konserveret, så tæringen er standset.

Mindesmærke på Hornbæk havn, udformet 1931 af Axel Locher til erindring om Hornbækfiskernes redningsdåd den 19. november 1774. Det store anker blev hentet i en bunke gamle ankre, der lå henslængt bag et skur på havnepladsen. Fot. Hanne Poulsen, 1985. *In 1931 an old anchor was erected in Hornbæk harbour as a monument to an outstanding rescue action carried out by Hornbæk fishermen in 1774.*

Smedning af skibsankre var et meget krævende, men også vigtigt arbejde, skibets sikkerhed var ofte afhængigt af et solidt anker. På store ankre blev »læggen«, dets midterstang, svejset sammen af op til 27 lag jern, der først var blevet smedet ud i tynde stænger. De blev lagt forskudt oven på hinanden og samlet ved ombinding med jernbånd. Det hele blev så opvarmet til svejsevarme, ca. 1000°, og smedet sammen. De to flige, ankerets sidegrene, blev på samme måde opbygget af flere lag og derefter svejset sammen med læggen.

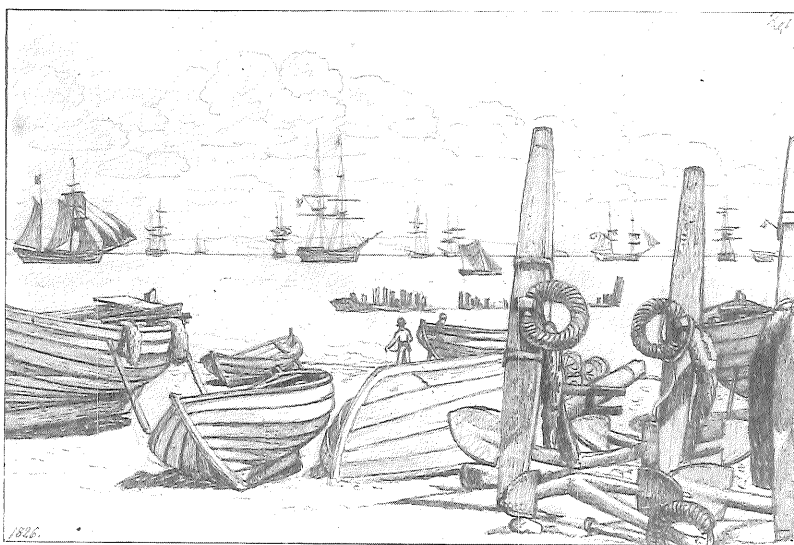
I Christian IV's ankersmedie foregik udhamringen ved håndkraft, idet 8 straffefanger, slaver som de kaldtes, ved hjælp af tove løftede det tunge hammerhoved, men andre steder kunne hammeren også drives ved vandkraft. Dampkraftens udnyttelse i James Watts dampmaskine (1776) tiltrak sig hurtigt teknikernes opmærk-

somhed på orlogsværftets ankersmedie, hvor den første danske dampmaskine blev indrettet 1790. Vidunderet kom til at stå kongens kasse i 100.000 rdl., men kunne så med et hammerhoved på 200 kg og en løftehøjde på lidt over en halv meter slå ca. 70 slag i minuttet. De maskinsmedede ankre overgik langt de håndmedede i kvalitet. Omkring 1800 vejede den danske flådes største anker 3.700 kg, læggen var 6 m lang og bredden over fligene ca. 4 m².

Disse spredte træk om ankersmedning tjener i denne sammenhæng til at illustrere skibsankrenes store værdi i arbejde og materiale, og tillige hvilken stor betydning ankre tillagdes ved manøvreringen til søs, og dermed også betydningen af den håndtering, som i det følgende nærmere søges belyst, nemlig opfiskningen af forliste ankre i de danske farvande, her specielt i Hornbækbugten.

Ankerbjærgning er et gammelt erhverv, som i de skriftlige kilder kan føres tilbage til 1551³, og at også myndighederne fulgte denne særlige virksomhed med opmærksomhed fremgår af lovgivningen herom. Ved plakat af 8. juni 1770 meddeles der bestemmelser om opfiskning af ankre i de danske farvande. Den følges op af en hel række nærmere anvisninger gennem de følgende år, der endelig samles i plakat af 14. november 1828, som kom til at gælde næsten hele det 19. århundrede⁴.

Herefter var det enhver kongelig undersåt tilladt overalt i de danske farvande omkring de danske kyster at opfiske ankre, ankertove og -kæder eller andre genstande, der er efterladt på havbunden. For ankre skelnedes der mellem »blinde« ankre, dvs. sådanne ved hvilke der ikke findes bøje flydende på vandet, og ankre afmærkede ved bøje. Opfiskede ankre skulle anmeldes til politimyndigheden, som for blinde ankre nærmere skulle undersøge, om »ulovlig omgang har fundet sted fra bjærgernes side«, der tænkes vel på, om afmærkning skulle være fjernet, hvorefter ankeret tilfaldt finderens. Afmærkede ankre skulle offentligt bekendtgøres i avisen, og først hvis ejeren ikke inden 2 måneder meldte sig, tilhørte det finderens. I alle tilfælde skulle ankre herefter »tilbydes sætaten for om det til ggl. tjeneste skulle behøves indkøbt«.

Den ældste kongelige plakate fra 1770 angående opfiskning af blinde ankere gav tilladelse hertil for undersåtterne i Helsingør og kysten videre ned til Dragør. Opfiske ankere er et væsentligt motiv på Eckersbergs blyantstegning fra 1826. Bladets titel er »Udsigt fra Stranden syd for Helsingør mod Vagtskibet, Briggen »Falster««. Bladet er dateret »27. July 1826 kl. 1«. Statens Museum for Kunst, Kobberstiksamlingen.

The oldest royal poster from 1770 about the fishing up of sunken anchors authorized royal subjects in Elsinore and on the coast as far down as Dragør to engage in this salvaging activity. Salvaged anchors are an important subject in Eckersberg's pencil drawing from 1826.

I Hornbækbugten blev jævnligt efterladt skibsankre fra sejskibe, som afventede indsejling i Sundet for toldklarering i Helsingør. Hornbækkromanden N.C. Petersen, der dagligt fulgte skibstrafikken og gjorde notater herom i sin dagbog 1833-38, noterer flere gange 40-50 skibe i Hornbækbugten⁵. Undertiden benyttede skipperen ventetiden til at tage vogn over land til toldboden og bringe sine skibspapirer i orden; søfolkernes besøg i land og fiskernes handel med skibene gav altsammen indtægter til Hornbæk. Opstod der nu en pludselig storm, som de opankrede skibe ikke kunne ride af eller meldte der sig en gunstig vind for indsejling, kunne skipperne blive

nødt til at kappe ankertovet for at få fri manøvrering i det skibsfyldte farvand, og de således efterladte ankre blev kærkomne mål for de stedlige fiskere, hvorom flere lokale efterretninger fortæller.

Ikke mindst kommer det hele sceneri på nærmere hold i passager fra en dagbog, som fisker Peter Andersen, »Store Bjørn«, (1836-85) har efterladt sig, og som endnu er bevaret i Hornbæk⁶. Den omhandler tiden 1855-61 og drejer sig for størstedelen om begivenheder på sørejser, til orlogs og ved stenarbejde på søforterne. Men den indeholder dog afsnit fra ophold i Hornbæk ind imellem, hvor også ankerbjærgning har fanget hans interesse. Herom fortæller han:

1856, den 29. november havde vi en storm af vesten, og vi tog ud til en engelsk skonnert, og vi hjalp ham op til reden ved Helsingør, og vi slap ankrene fra den. Den 30. sejlede vi ned ved ankrene, men vi fandt dem ikke for tåge. Den 1. december i dagningen tog vi ud og tog ankrene op, og vi sejlede op på reden til engelskmanden med dem, og vi lossede dem op med det samme. Den 2. december sejlede vi hjem.

1859, torsdag den 3. november. På Hornbæk var vinden sydlig med stille, om formiddagen kom det med lidt regn, det varede kun en time til knapt det, så blev det godt vejr. Der var to bådeselskaber ude og tog to ankre op, det ene var fra barken »Merkurius«, som hørte hjemme i Helsingør, og det andet var fra en tysk brig. De blev begge bragt til Helsingør.

1859, lørdag den 5. november. Om morgenen var vinden SSV med fuldsejlskuling og lidt regnvejr. Folk begyndte at drive fiskeriet med sildefangsten, det højeste i går og i dag var 12 ol (1 ol = 80 stk.), men det laveste var kun lidet. Silden blev fisket klods inde under landet. Om natten da det blæste en storm af det SSO-lige, var der flere fartøjer, hvoriblandt der lå en tysk brig, som kættingen sprang for, men straks efter lod de det andet anker falde, så de lå i nærheden af det forliste anker. Nu om dagen kom P. Olsens bådeselskab ned til briggen for at sælge fisk. Kaptajnen gav dem straks underretning med det forliste anker, som de gik i gang med at tage op, Olsens båd og han selv. De kom ud og begyndte at hive op, men vinden trak sig

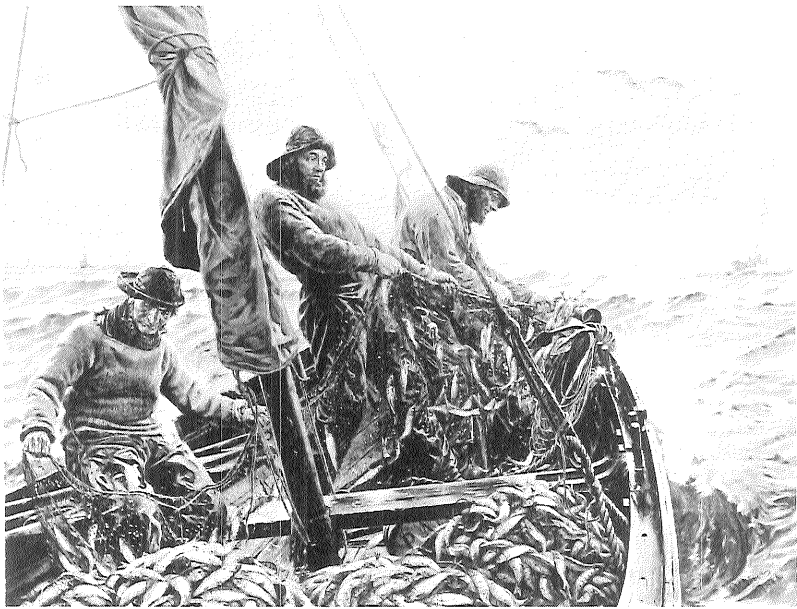
mere vestlig, og det vilde Kattegat kom stormende og brusende ind imod dem og ind imod land. De måtte slippe og lade gå og søge ind til landet og deres elskede hjem. Det var blot for den grimme RASMUS, som kom grinende ind mod landet. Men den gamle, som styrer alt, han sagde blot et ord, så havet ikke fik magt.

1860, onsdag den 2. februar var vinden østlig med stille frost. Jeg var tillige med min broder og hans selskab ude og fiskede en stor bøjje med 7 $\frac{1}{2}$ favne bøjereb i, som var splinternyt. Vi så det her fra land i kikkerten, det toned sig meget stort, vi troede, at det var en båd, fordi det var så langt borte og lå i isen, men nej!

1860, lørdag den 24. marts havde vi en storm af SO, regnvejr om eftermiddagen. Briggen »Hekla« kom her forbi, men kunne ikke krydse op for strøm og modvind, men den kom ind til Hornbæk og ankrede der. Bedst som de lod ankeret gå på 3 favne vand, var der ikke overhalet kæde nok, og den sprang. Straks efter lod den det andet anker gå. Søndag den 25. var vinden SSO med stille, om eftermiddagen havde vi regnvejr. Lodserne var ude og tog briggens anker op.

Så vidt »Store Bjørn«s dagbog.

Men også Hornbæks oldermandsprotokol⁷, der ganske vist for store deles vedkommende er en temmelig fāmælt regnskabsbog ført i årene 1820-1912, indeholder adskillige notater, som kaster lidt lys over byens praksis ved ankerbjærgninger. Der omtales således flere ankerdelinger eller -bytninger. Det viser, at ankerbjærgning var et fællesarbejde for lejet, som delte udbyttet efter lignende regler, som gjaldt i strandingstilfælde, så alle beboere fik sin del. Et mindre beløb, der undertiden blev tilovers indsættes i bykassen, som det hedder f.eks. i 1828: overskud af et anker. Undertiden måtte bykassen også lægge lidt til, hvis delingen gav underskud således i 1831: betalt af byens penge, som manglede ved ankerdelingen eller i 1841: ved en ankerbytning, som manglede 4 rdl. Ofte er delingen dog gået op, og i sådanne tilfælde har den slet ikke sat sig spor i regnskabet, det gælder bl.a. de af Peter Andersen omtalte ankerbjærgninger. Man kan derfor af de 35-40 ankerdelinger journalen nævner i årene

Fisker Peter Andersen med tilnavnet »Store Bjørn« skildrer i en efterladt dagbog fra årene 1855-61 blandt meget andet omstændighederne omkring tab og bjergning af ankre. Her er »Store Bjørn« og hans fæller gengivet af P.S. Krøyer i maleriet: Sildefiskere fra Hornbæk, tidlig Morgen 1877. Fiskeren i midten er »Store Bjørn«, hans broder til venstre lød tilnavnet »Lille Bjørn«. Arkivfoto udlånt af forfatteren. *In a diary from the years 1855-61 fisherman Peter Andersen nicknamed »Big Bear« depicts among many other things the circumstances surrounding the loss and salvaging of anchors. Here »Big Bear« and his fellow fishermen are portrayed by P.S. Krøyer in the painting: »Herring Fishermen from Hornbæk, Early Morning 1877«. The fisherman in the middle is »Big Bear«. His brother, who is on the left, was nicknamed »Little Bear«.*

1821-63 kun danne sig et begreb om, at hyppige ankerbjærgninger er foretaget fra Hornbæk, og at de har givet byen en jævnt flydende indtægt.

Man har derfor fra Hornbæk fulgt skibstrafikken med den største opmærksomhed, især vel fra den gamle »stok«, fiskernes samlingssted, hvor der før de senere klitdannelser har været godt udsyn over Sundet.

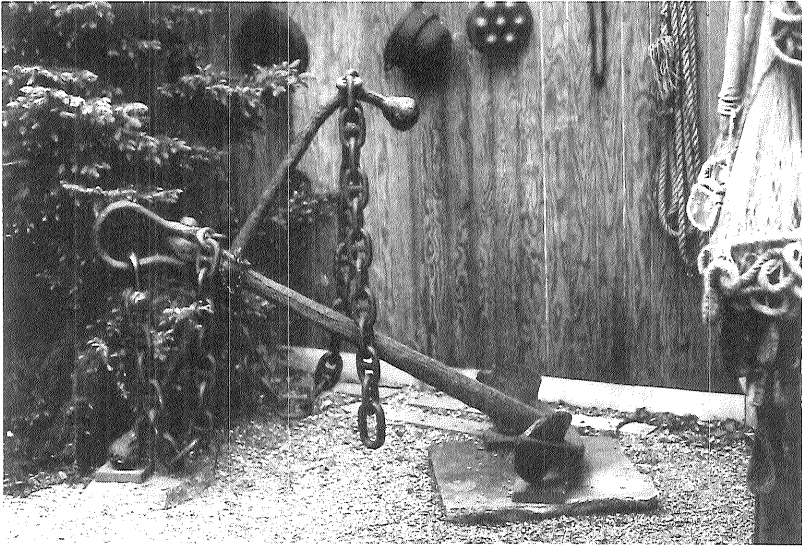
Der var bænke også på bagsiden af stokkens plankeværk, så man kunne søge ly i blæsende vejr, men også holde udkik stående på bænken og eventuelt se, hvor ankre blev efterladt.

Nemmest var det naturligtvis, når ankrene var forsynet med bøje. I 1837 omtales to således mærkede ankre og i 1844 »3 ankre med bøje«. Men ofte måtte havbunden afsøges for blinde, altså uafmærkede ankre. Man »strøg« hen over havbunden med »dræg«, små ankre med flere flige, som det også foregik ved søgning efter søsten. Dette arbejde betaltes med brændevin, således i 1832: Betalt i kronen, de var ude at søge om et anker, og 1834: Til 5 både at stryge efter anker, 5 potter og 3 pægle brændevin, for blot at nævne et par eksempler.

Var ankeret således lokaliseret, blev der sat mærke ved det til senere optagning. Et sådant ankermærke afkøbte Hornbæk i 1827 en Gillelejefisker for 5 rdl., det har vel ligget mere bekvemt for Hornbæk, og i 1848 anmeldte Hornbæks oldermand for birkekontoret i Esrum, at Ålsgårdes fiskere havde optaget et anker, som Hornbækfiskerne et par timer før havde fundet og afmærket, en uberettiget fremgangsmåde, som »så vidt skønnes hører under domstolens afgørelse«⁸.

Ved selve ankeroptagningen brugtes et særligt apparat, en »draghytte«, som jævnligt omtales i journalen, ordet findes ikke hverken i danske eller svenske ordbøger. I Hornbæk kendes det dog endnu af ældre fiskere som »draghyttel« og beskrives som et træstativ, der kunne sættes fast foran på bådens stævn. Mellem dets to arme var anbragt et spil, hvorved ankeret kunne hales op. Draghytten kunne også anbringes mellem to både, så undgik man, at stævnen blev vipet for meget ned. Journalen meddeler, at der i 1830 er hentet træ til draghytten og betalt 2 rdl. for en »skive« til den. I 1841 har Hans Smed leveret en bolt og i 1848 »et drag« til draghytten. I mands minde lå en draghytte nede ved havnen, men den er borte for længst.

Omtalen af ankeroptagninger aftager stærkt i journalen efter århundredets midte, dels vel med sundtoldens ophævelse 1857 og som

De gamle skibsankre, håbets symbol, er nu kun dekorative prydenstande, men som et ejendommeligt minde om deres praktiske anvendelse kan man i en have i Hornbæk se en smuk samling på op mod en snes større og mindre ankere opstillet. Foto: Hanne Poulsen, 1985. *The old ships' anchors, the symbol of hope, are only ornaments now, but as a peculiar reminder of their use in practice one can see a beautiful collection of about 20 anchors, both large and small, exhibited in a garden in Hornbæk.*

følge af den tiltagende og mere sikre dampskibstrafik, men øjensynligt også fordi ankeroptagninger efterhånden blev udført af de enkelte fiskere mere privat og ikke ved fællesarbejde for byen. Flere gange ses at være indført en indtægt for leje af byens draghytte. Enkelte større ankerbjærgninger også mod århundredets slutning blev dog - som journalen viser - udført som fællesarbejde, således »en draghytte til opfiskning af et anker med wire fra en engelsk damper den 24. december 1897«. Den 18. oktober 1897 strandede dampskibet »Torridon« af Glasgow ved Hornbæk, og Svitzers bjærgningsdamper »Drogden« gik til assistance. »Torridon« kom dog flot ved egen hjælp efter at have kastet en del af sin kullast over

bord⁹. Men et efterladt anker blev opfisket fra Hornbæk og kørt med vogn til Helsingør, hvortil »Torridon« var indbragt. Da det blev ført over land, måtte byens kasse betale told af det til strandtoldbetjener i Hornbæk, kontrollør Poulsen, som han dengang hed.

Draghytten kendes dog også fra senere, og mundtlige efterretninger i Hornbæk vil vide, at fisker og tømrer Valdemar Andersen (1871-1931), kaldet »Anker-Valde«, en søn af Store Bjørn, havde specialiseret sig i ankeroptagning. Han havde sin »draghyttel« anbragt midt i en gammel fiskerkvase, hvis »dam« han havde fjernet.

Journalen viser, at man efterlevede lovgivningen om opfiskning af ankre. I 1829 er der betalt for »anmeldelse af tvende ankre«, og i 1847 har kromand Mogens Petersen været i Helsingør »om to forliste ankre« for 1 rdl. Også bekendtgørelse i avisen er der undertiden betalt for. Et par attester fra Kronborg distrikts birkekontor i Esrum fra 1848 viser, at man følger den almindelige praksis f.eks.: At der af fisker og oldermænd Peder Engelsen af Hornbæk dags dato er anmeldt, at der af Hornbæks fiskere igår er optaget et blindt anker i Hornbækbugten på ca. 2 skp. (1 skippund ca. 160 kg), samt at der ikke forekommer noget, hvorefter der er grund til at antage, at ulovlig omgang fra bjærgernes side har fundet sted, attesteres. Ankeret vil efter pl. 14. november 1828 være at tilbyde søetaten. Birkekontoret i Esrum den 2. november 1848¹⁰.

På lignende måde er der attesteret for flere andre ankre, der dog heller ikke berøres i journalen, så man må gå ud fra, at ankerdelingen efter dem er gået pænt op, hvad nok har været det almindeligste.

Noter

¹ Louis E. Grandjean: Hornbækstrandingen og Johannes Ewald. Handels- og Søfartsmuseets årbog 1951, s. 73-102.

² Om ankersmedning se: H.M. Kisling: Industrien og dens pionerer i Danmark, Borgen 1978, s. 30-35.

³ Helsingør Stadsbog I s. 97, d. 19. jan. 1551, v. E. Kromann, 1981.

⁴ Schous forordninger 1823-28, Lovtidende.

- ⁵ Hornbækkromandens dagbog findes i Hornbækegnens historiske forenings arkiv, Sauntevej 4 a, Hornbæk.
- ⁶ Peter Andersens dagbog findes i privateje i Hornbæk. Den er benyttet af P.K. Hofmannen: Drachmanns »Store Bjørn«, Handels- og Søfartsmuseets årbog 1965, s. 23-80.
- ⁷ Regnskabsbog for Hornbek Leyets Indtægter og Udgifter 1820-1912, nu på Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, se årbog 1979, s. 156 og 1982, s. 189.
- ⁸ Hornbæks havnearkiv, Hornbækegnens historiske forenings arkiv, Sauntevej 4 a, Hornbæk.
- ⁹ Dagbladet Nordsjælland 19. og 20. okt. 1897.
- ¹⁰ Som note 8.

THE SALVAGING OF ANCHORS FROM HORNBÆK

Summary

In 1931 a monument in the form of an old ship's anchor was erected at Hornbæk harbour near Elsinore (Helsingør) in commemoration of the rescue action carried out by Hornbæk fishermen on November 19th 1774, an act which inspired the poet Johannes Ewald to write the Danish Royal Anthem »Kong Christian stod ved højen mast« (King Christian Stood by the Tall Mast).

The old anchor monument is marked by its method of construction: the individual parts consist of several layers of iron bars hammered out and welded together so that the layers are still clearly visible. This primitive hammering, most often using water power, was replaced by steam-powered hammering around 1800, which also improved the quality of the anchors. Thus ships' anchors were not only of vital importance for safety at sea, especially in the age of sailing ships, but also represented a considerable value. However, ships at anchor could be forced to cut the anchor cable in order to get better manoeuvrability. This happened especially when sailing into the Sound for customs declaration at Elsinore (Helsingør), so ships' anchors were frequently left behind in Hornbæk bay, a heaven-sent target for the local fishermen. Any citizen was allowed by law to salvage sunken anchors off the Danish coasts, but all anchors fished up had to be reported to the police and advertised. If the owner had not presented himself within two months the anchor went to the finder.

The whole setting associated with the salvaging of anchors around Hornbæk is portrayed in several episodes in a diary kept by a fisherman called Peter Andersen in the years 1855-61. What is more, the town's guild book from 1820-1912 reveals that the salvaging of anchors was carried out with the united efforts of the residents of the fishing village and the resulting profits were shared equally between them, giving them a regular income.

After the abolition of the Sound Dues in 1857 and with the rise of the steamship the salvaging of anchors declined a great deal, and ship's anchors are now mostly used as ornaments and symbols of hope.